

Træplantning og Havevæsen i Jylland med særligt Hensyn til det jydskes Haveselskab.

Det jydskes Haveselskab stiftedes den 27. Juni 1873 med den særlige Opgave, ved Prøvedyrkning at fremdrage og udbrede gode, i Jylland haardføre og trivelige Frugtsorter, som kunde fortrænge og paa en heldigere Maade erstatte de mange uprøvede, for Forholdene her umulige og unyttige Frugtsorter, som dengang indførtes Syd fra. I dette Øjemed anlagde Selskabet sin dengang 8, nu ca. 15 Tdr. Land store Forsøgsfrugthave og Planteskole i Aarhus, hvorfra Medlemmerne bleve forsynede med Frugttræer og Frugtbuske. Denne Virksomhed, gavnlig i og for sig, indvirkede ogsaa efterhaanden særdeles heldig paa Handelen med Frugttræer i det Hele taget, idet urigtig benævnte Frugtsorter efterhaanden bleve sjældnere, Planteskolerne, saavel som det kjøbende Publikum paavirkedes til større Korrekthed i denne Henseende og til strængere og paalideligere Udvalg blandt Sorterne, kort sagt, Selskabet bidrog ved sin Virksomhed til Indførelsen af større Sandhed i Frugttræhandelen, og derved til færre og mindre Skuffelser hos de Plantende, som ikke sjælden efter Plantning af uduelige Sorter og det efterfølgende maadelige Resultat opgav Frugttrædyrkingen.

Nogle Aar efter sin Stiftelse begyndte Selskabet tillige at afgive Frugttræer til mindre bemidlede Landboere, til Smaakaarsfolk, som modtogte Træer og Buske til ca.

halv Pris; denne Virksomhed udvidedes efterhaanden, og særlig siden 1883 have, foruden Selskabets Medlemmer, et betydeligt Antal Smaakaars-Medlemmer af Landbo- og Plantningsforeninger, gennem hvilke denne Frugttræforsyning nu foregaar, modtaget Frugttræer og Buske i prøvede, nyttige Sorter, som saaledes ere spredte viden om, og hvis Virkning: Stigende Interesse og tiltagende gavnligt Kjendskab til Frugtsorterne kan spores i snart alle Egne, i enkelte Egne endog i meget smukke Resultater. Det er ikke uden Betydning, at Modtagerne af disse sidste Frugttræer ikke erholde dem helt gratis, men maa betale noget for dem (40 Øre pr. Træ), thi Erfaringen viser, at der sættes mere Pris paa, ofres mere Pleje og Omhu paa, hvad der har kostet noget ved Anskaffelsen, end det gennemgaaende er Tilfældet med Træer, som uddeles helt gratis.

Siden sin Stiftelse — og efterhaanden, som man af det store Antal Frugtsorter, der strax bleve udplantede til Forsøg, mere og mere er kommen til Klarhed om, hvad der passer for Udbredelse i alle Egne af Jylland — har Selskabet i stedse højere Grad søgt at realisere det Formaal at skaffe en Have af passende Størrelse beplantet med lønnende Frugttræer og Frugtbuske i gode stedvante Sorter ved hvert Hus og hver Gaard i Jylland, først og fremmest til Forbedring af Beplantningsforholdene i Provinsen, til Hygge og dagligt Velvære for Familierne og dernæst, hvor Forholdene maatte tillade det, til Salg.

Selskabet har for Tiden op mod 700 Medlemmer i alle Jyllands Amter og er tillige traadt i Forbindelse med ca. 50 jydsk Landbo- og Plantningsforeninger, hvorved det har udvidet sit Indflydelsesomraade meget betydelig. Selskabet har fra sin Planteskole i Aarhus til sine Medlemmer og hine Plantnings- og Landboforeninger alene i Aarene 1883—95, som af nedenstaaende Liste vil fremgaa, udsendt over 103,000 Frugttræer og Frugtbuske nemlig:

I Aaret	Til Medlemmer				Til Smaakaarsfolk i Plantnings- og Landboforeninger (halv Pris)		Gratis til Husmænd m. fl.	Ialt
	Frugttræer		Frugtbuske		Træer	Buske	Træer og Buske	
	gratis	solgt	gratis	solgt				
1883	1500	800		500	1800			4600
1884	1600	1200				300		3100
1885	1600	1700		400	340			4040
1886	1735	985			245			2965
1887	1754	1954		478	1408			5594
1888	1772	2105	10	1551	1904	56	640	8038
1889	1700	2969	68	1606	2203	1579	369	10494
1890	1671	2003	28	1660	6829	8631	137	20959
1891	1531	1579	25	1637	3894	5463	197	14326
1892	1458	1026		938	3474	4271	126	11293
1893	1447	1146		778	3516	2655	39	9581
1894	1296	1810		1136	3108	1155	44	8549
	19064	19277		10684	28721	24110	1552	103539

Alle ville vide, at en af Oberstlieutenant Dalgas' senere Gjerninger i hans Virksomhed for det danske Hedeselskabs Formaal var, at han i den jyske Befolkning skabte et betydeligt Antal lokale Organisationer under Navn af Have- og Plantningsforeninger, for gjennem disse at faa den store Befolkning til at deltage i Plantningsarbejdet i Jyllands mere eller mindre træfattige Egne, særlig dog i den saakaldte Smaaplantning: Hegnsplantning om Marker og i Skæl, Læplantning omkring Gaarde, Huse og Haver, der som et Netværk efterhaanden kunde forbinde Gaard med Gaard, og danne en højst nødvendig Beskyttelse baade for Jorderne, Kulturplanterne og for Mennesker og Dyr, i Modsætning til, eller rettere i Forbindelse med Plantageplantningernes store, men sammen- trængte Skovmasser.

Mindre almén kjendt er det maaske, særlig blandt Øboere, hvor fuldstændig al Plantning og Havevæsen

mangler hos Landbefolkningen mange Steder i Jylland, endog i saakaldte bedre Egne, hvor tarveligt det er udviklet og drives mange andre Steder, hvor de naturlige Betingelser dog tillade dets fulde Udvikling, og hvor stor Forskellen i denne Henseende i Virkeligheden er mellem Jylland og Øerne.

Som Betingelse for Havevæsenets Udvikling i Jylland skorter det mere eller mindre paa almindelig Træ- og Buskplantning i alle Egne, — Træplantning saaledes som netop hine Foreninger fremme den i de senere Aar i ret betydeligt Omfang. Det er ikke alene som direkte lægivende og beskyttende Middel, at Træplantningen faar Betydning for Havebruget, men den vækker tillige Sansen derfor i Boligernes Omgivelser, hvor denne Sans ganske mangler. Derfor er det saa naturligt, at de omtalte Foreningers Formaal — udtrykt i deres Navne — er baade Havevæsenets og Plantningens Fremme, thi de to Ting ere uadskillelige, det ene fremtvinger det andet.

De mest fremtrædende Resultater af Plantningsforeningernes Virksomhed er foreløbig Fremkomsten af stadig flere Hegns- og Læplantninger — Medlemmerne anvende hertil aarlig ca. 6 Millioner Planter —, medens Havebruget kun langsommere følger efter, ikke fordi dette er mindre paaagtet i Foreningerne, eller mindre paaskjønnet af Medlemmerne, — der udbredes aarlig et meget stort Antal Frugttræer og en Mængde Havefrø blandt Medlemmerne —; men fordi Havebruget hos dets Udøvere kræver noget Kjendskab til, og lidt speciel personlig Interesse, Arbejde og Omhu for de talrige Haveplanters Dyrkning og Brug, hvilket kræver sin Tid og visse Midler for at udvikle sig i en Befolkning, der er saa uvant dermed, som den jyske er det i det Hele og Store. Det er aldeles ikke alene de forhenværende, nu befolkede og opdyrkede, eller de endnu værende egentlige Hedeegne med mindre heldig Jordbund, der udvise denne Mangel paa Havebrug, nej! I vide, forholdsvis tætbefolkede Egne af Vest- og Nordjylland med god Jordbund kan man Sogn efter Sogn overskue Hundreder

af Landejendomme, store og smaa, der Gaard for Gaard ligesom efter en Aftale ere blottede for selv det simpleste, der kunde komme ind under Begreberne Træplantning og Havebrug, saa blottede derfor som dette Blad Papir. Selv i Østjyllands bedste Egne træffes Landejendomme, hvis Beboere intet kjende til Træplantningens hyggende og forskjønnende Nyttevirkning i Gaardens Omgivelser, og end mindre befatte sig med nogen nævneværdig Dyrkning og Brug af Frugt- og Grøntsager. Det er hverken slette Naturbetingelser eller Fattigdom, som her have Del i Mangelen — skjøndt en saadan nøgen Gaard oftest gjør et meget fattigt Indtryk —; men det er særlig nedarvet Ligegyldighed for den Ting og Brist paa Forstaaelse af de Goder, den medfører.

Idet der nu ved Hedeselskabets og Plantningsforeningernes Virksomhed dog Aar for Aar skabes flere og bedre Grundbetingelser for Havebrugets Fremtrængen, er det af Betydning, at denne begunstiges ogsaa fra anden Side, og derfor maa disse Foreningers Gjerning — i Forhold til Havebrugets Udvikling i Jylland en forberedende og banebrydende Gjerning — nødvendigvis være Gjenstand for Opmærksomhed særlig fra saadan Side, hvor man arbejder specielt for Havebrugets Fremme. Man finder da ogsaa allerede siden 1883 det jyske Haveselskab i den foran omtalte højst naturlige Samvirkning med Plantningsforeningerne.

Men trods den billige Adgang til og det store Forbrug af alle Slags Planter skorter det dog for Havebrugets Fremgang i Jylland meget paa Kjendskab til Dyrkningsmaader, til den Pleje, der maa ydes de forskjellige Havevæxter, til det Havemæssige i det Hele taget hos den store Befolkning. Haveselskabet er siden 1887 slaaget ind paa en Virksomhed, som, naar den efterhaanden kan fremmes i noget større Omfang og med noget større Kraft, og særlig naar ogsaa den maaske engang kunde finde Støtte og Tilslutning hos de lokale Plantningsforeninger, sikkert vilde vise sig meget gavnlig for Udbredelse af Kjendskab til Havedyrkningen,

nemlig Etableringen af saakaldte Forsøgshaver. Navnet maa just ikke forstaas i hele sin Rækkevidde. Den første Hensigt med disse Anlæg — af hvilke Selskabet hidtil har projekteret og snart virkeliggjort én i hvert Amt — er at underkaste Frugtsorterne en yderligere Prøvelse i selve de Egne, hvor de skulle anvendes til Gavn og Glæde for Haveejerne, men det har tillige vist sig, at saadanne Haver, med noget Hensyn dertil ved Anlægget, kunne blive frugtbringende for Havevæsenet i deres Omegn alene ved Ex-
 emplets Magt, hvilket paa Havebrugets Omraade har mere fremmede Kraft end noget andet, derpaa ser man Exempler mangfoldige Steder.

Havevæsenet, som det i al Almindelighed kan og bør drives af den store Landbefolkning, kan ikke altid være »Forretning«, dets Nytte og Betydning maa til Dels ses fra andre Synspunkter; foruden sin rent materielle Side, Frembringelsen af visse Føde- og Nydelsesmidler, har det tillige en mindre haandgribelig, men derfor ikke mindre paaskjønnelesværdig Værdi i sin hyggende og forskjønnende Indflydelse ved Hjemmene. At nu dette Havebrug, for anvendt Bekostning, ikke kan give alle sine Renter i Form af klingende Mønt, bidrager naturligvis, i Forening med Ukjendskab, ikke til dets Indførelse i havefattige Egne, men det er dog samtidig af en saadan Natur, at hvor det er trængt noget frem, hvor dets Goder og forskjellige mere eller mindre iøjenfaldende Værdier blot jævnlige komme Beboerne for Øje i Form af et eller andet lille, men veludstyret og velplejet Havebrug, dér vindes efterhaanden Nabo efter Nabo for Sagen; man har hist og her slaaende Exempler herpaa, hvor Mænd fra Landets mere have-
 dyrkende Egne, særlig Fynboer, nedsætte sig i Jylland.

Men man ser desværre ogsaa det Modsatte. Idet der ved Foreningsvirksomhederne, og ved nem, især billig Adgang til Planter animeres stærkt til Haveanlæg, skabes der mange saadanne, ofte altfor store, som strax efter Anlægget sygne hen paa Grund af fejlagtig Fremgangsmaade fra Begyndelsen og for ringe Kjendskab til den simpleste Pleje

af Sligt, hvorefter Foretagendet henstaar til Skræk og Advarsel for andre Lysthavende i Sagen. Denne er aabenbart bedre tjent med den langsommere, men sikre Fremgang, der erfaringsmæssig tager Udgangspunkt fra forudgaaende Exempler paa passende smaa, men fremfor alt vellykkede og nyttige Haveanlæg hos Omgivelserne. At skabe nogle Exempler af denne Art, en Slags Forposter i Egne, hvor de ellers lade vente længe paa sig, turde derfor ogsaa være særdeles hensigtsmæssigt for Havebrugets Fremgang i Jylland.

Det jydskes Haveselskab har altsaa begyndt hermed, og da Begyndelsen ligger ca. 8 Aar tilbage, er der allerede indvundet nogen Erfaring om saadanne Forsøgshavers bedst mulige Etablering og Indretning, som vil komme senere Anlæg til Gode. Selskabets Forsøgsfrugthaver ere for Tiden følgende:

a. Beplantet 1873—74:

1. Forsøgshaven (Moderhaven) i Aarhus Amt ved Aarhus. Overvejende Lerjord. Indeholder ca. 400 fritstaaende og ca. 300 espalierede Frugttræer i ca. 300 Sorter i deres Egenskab af, dels Prøvetræer med Hensyn til Sorternes Værdi, dels Modertræer for den Bestand af unge Frugttræer, som i prøvede Sorter aarlig udsendes til Jyllands forskellige Egne fra Selskabets herværende Planteskole.

b. Beplantede 1887—88:

2. Forsøgshaven i Aalborg Amt, Horsens. Muldet Sandjord paa hvidt Sand. 150 Frugttræer i 48 Sorter. Ejer: Sognefoged A. Nielsen, Horsens pr. Hjallerup.
3. Forsøgshaven i Viborg Amt, Kjellerup. Lerjord. 35 Frugttræer i 28 Sorter. Ejer: Træhandler S. -Anthonsen, Kjellerup.
4. Forsøgshaven i Vejle Amt, Vejle. Lerjord. 100 Frugttræer i 35 Sorter. Ejer: Gartner C. Nielsen, Vejle Søndermark.
5. Forsøgshaven i Ribe Amt, Holsted. Sandjord. 50 Frugttræer i 38 Sorter. Ejer: Forligsmægler C.

Iversen, Holsted. Haven paatænkes flyttet til Askov Højskole.

c. Beplantet 1892.

6. Forsøgshaven i Hjørring Amt, Tversted Klitplantage. Sandjord. 80 Frugttræer i 36 Sorter. Ejer: Klitvæsenet. Under Tilsyn og Brug af Statsplanter Edw. Wejrums, Tversted.

d. Forberedte til Beplantning i Efteraaret 1895:

7. Forsøgshaven Nr. 1 i Thisted Amt (Thyland) Lerjord. 100 Frugttræer med Læplantning. Ejer; Prop. Chr. Johannesen, Gisselbæk pr. Hørdum.
8. Forsøgshaven Nr. 2 i Thisted Amt (Morsø). Landjord. 90 Frugttræer. Ældre Læ- og Hegnsplantning forefindes. Ejer: Gartner P. Larsen, Dueholm Mark, Nykjøbing.

Endvidere ere under Forberedelse til Beplantning i Foraar 1896 Forsøgshaver i Randers, Ringkjøbing, Ribe og Skanderborg Amter.

Bortset fra de fornødne Midler, som udkræves, ligger der kun nogen Vanskelighed i at finde en heldig Plads for en saadan Have, det rette Sted hos rette Mand, hvilket selvfølgelig faar stor Betydning for Havens Trivsel og dens Virkning med Tiden i Forbindelse med, hvad der fra Haveselskabets Side ofres paa den. Siden 1892 har Selskabet kunnet lade Havernes Anlæg og Tilsynet med deres Pleje varetage ved Statens Konsulent i Frugtavls.

Tanken, efterhaanden at sprede et Antal saadanne Forsøgs-Frugthaver med fornøden Læ og Hegnsplantning i forskellige jyske Egne, maa man ønske en fyldig Virkeliggjørelse og al Fremgang og Støtte, særlig idet Haveselskabet agter at skride noget stærkere frem ad denne Vej, efter at Forsøgshavetanken i nogle Aar kun kunde fremmes svagere, tildels paa Grund af et for sjældent Tilsyn med Haverne, hvorved disses Trivsel for meget beroede paa Ejerens Evne og Villie.

Enkelte af disse Haver, særlig dog den ældre Have og

Planteskole i Aarhus, besøges aarlig af et stort Antal Medlemmer af Haveselskabet og af mange jydske Landboforeningsmedlemmer, og i senere Aar tillige aarlig af 100—150 Mand af de statsunderstøttede rejsende jydske Husmænd, som ved Foranstaltning af Foreningen af jydske Landboforeninger foretage ordnede Fællesrejser under Førerskab. Alle medbringe derfra forøget Interesse for og Kjendskab til Frugtrædyrkingen.

Man finder forøvrigt det samme Princip, som her er omtalt som fremmede Havebruget, anvendt for at fremme Hegnsplantningen sine Steder, idet der i flere Plantningsforeningers Distrikter ved Hedeselskabets Initiativ, under dets Vejledning og pekuniære Støtte anlægges Prøvehegn sognevis paa Steder, hvor de idelig ses af de Vejfarende, og selvfølgelig bidrage til stadig at bære Tanken om Plantningen oppe hos Beboerne; — alt er, og kan ikke være lige vellykket, men alt gjør det sin Nytte, der tales derom, der efterlignes og læres derved, kort sagt: Sagen holdes i Live og fremmes.

Aarhus, den 7de Juni 1895.

W. Riedel.

Maatte Hr. Statskonsulent Riedels ovenstaaende Artikel ret levende fremmane Billedet af »Det jydske Haveselskabs« Maal og Midler, af de Forhold, hvorunder det arbejder, de Vanskeligheder, det har at bekæmpe, den vide Mark, der er for dets Virksomhed! Det vil da erkjendes, hvorledes det behøver Hjælp — særlig ogsaa fra vor Hovedstad og fra Øerne! — for at løse sin Opgave, der mere end nogen kan siges at sigte paa Fremtiden, mere end nogen fortjener at kaldes civilisatorisk i dobbelt Forstand, saavel hvad Landets Forskjønnelse og Opblomstring, som hvad dets Beboeres Hygge, Dannelse og Udvikling angaar. Jyden, der med Rette indtager en saa anset Plads imellem os Danske, erkjender her gjerne at have meget at lære af

sin Broder Øboen; det Maal, som denne — gunstigere stillet klimatisk og økonomisk, gunstigere stillet, ogsaa hvad ydre Hjælp og Tilskyndelse angaar — alt længe har naaet, vil hin i en lang Fremtid endnu kun kunne siges at stile hen imod. Den Foreningstræthed, der, desværre ikke uden Grund, har bemægtiget sig Manges Sind, vil, naar det gjælder om at fremme en Almensans, beslægtet med den, der vaagnede ved forrige Aarhundredes Slutning, ogsaa nu blive afrystet, og naar Navnet Dalgas nævnes, da vil den Kjærlighed og Taknemmelighed, der i alle Egne af vort Fædreland næres for hans Minde, sikkert give sig Udslag ved ogsaa fra Øerne og Kjøbenhavn at skabe Tilgang af Medlemmer til »Det jydskes Haveselskab«, iblandt hvis Stiftere han var et fremragende Medlem. — Dette er dog naturligen kaldet til at slaa Rod og voxe frem i Læ af det store Foretagende, der fremfor alle har gjort hans Navn udødeligt. —

Det jydskes Haveselskabs Kontor er i Aarhus, Nørreallé 5; dets Forretningsfører er Overretssagfører I. Høegh Guldberg.

Det aarlige Kontingent er 4 Kr., for hvilket Beløb kan leveres Frugttræer. Livsvarige Medlemmer yde 100 Kr. een Gang for alle.

Chr. B. Reventlow,   M. Krag Juel Vind Frijs,
Christianslund,   Næstformand.
Formand.

A. Meyer,   Eduard Bergmann,
Aarhus,   Aarhus,
Haveinspektionen.

J. Høegh Guldberg,
Aarhus,
Sekretær og Kasserer.
